

A földbirtok megoszlása hazánkban.

A magyar birtokpolitika kérdései között igen jelentős súllyal esik latba a birtokmegoszlás, vagyis az az állapot, hogy hazánk földjéből az egyes gazdák, illetve birtokosok és jogi személyek minő területet tartanak kezükben s az azonos birtokos, illetve gazdacsoportok elhelyezkedése, száma, milyen befolyással van az ország gazdasági és politikai életére. Általában a birtokokat és gazdaságokat, mely fogalmak nem mindenkor fedik teljesen egymást, négy fő csoportra szokták osztani: ú. m. törpe-, kis-, közép- és nagybirtokokra, illetve birtokosokra, a szerint, amint a tulajdonukban lévő földterület 5 kat. holdon alul marad, vagy 5—100, 100—1000, illetve 1000 kat. holdon felül van.

A mult század hatvanas éveiben a pénzügyminiszterium, a 80-as évek végén a földművelésügyi-, majd a 90-es évek közepén ez utóbbi megbízásából a m. kir. központi statisztikai hivatal adott ki részletes vármegyei adatokat tartalmazó birtokmegoszlási statisztikát. Ez utóbbi a legfőbb forrásmunkánk még ma is, mert az ország egész területét felölelő újabb birtokstatisztikai adatok teljesen hiányoznak.

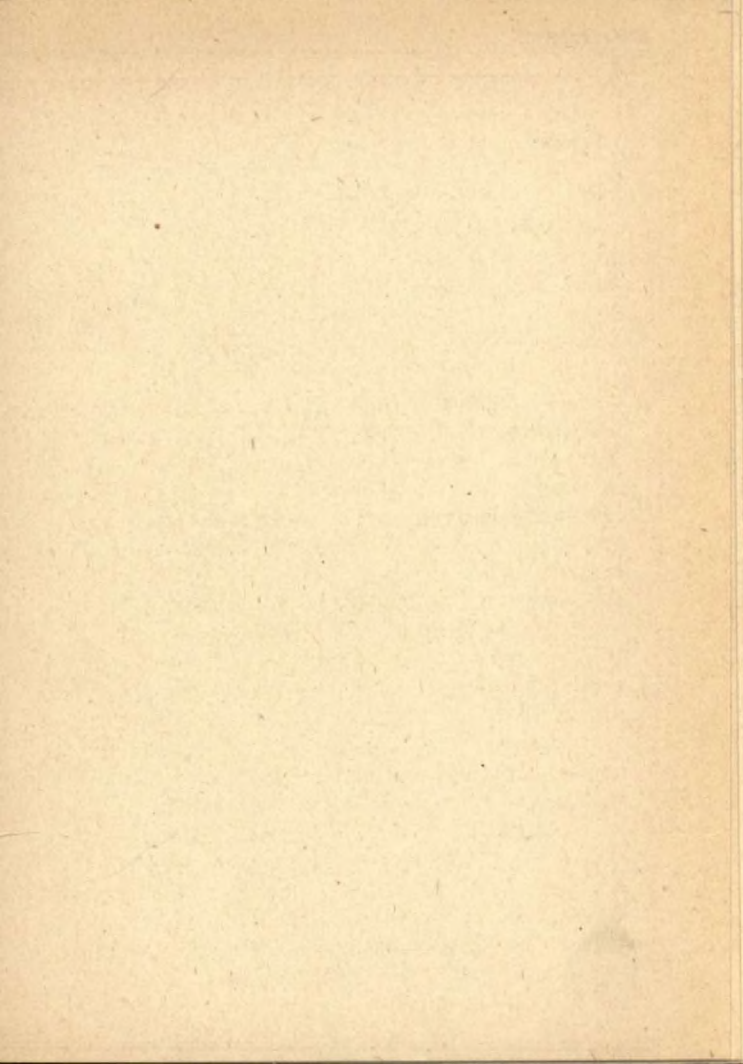
Az 1895. évi nagy mezőgazdasági statisztika a gazdaságok számáról és területéről az alábbi összefoglaló képet adja (legelő és erdő nélkül):

A gazdaságok					Egy gazdaságra eső terület kat. holdakban
nagysága	száma	0/0	területe kat. hold	0/0	
Törpe gazdaság	1,459.893	52.2	2,550.172	6.1	1.75
Kis „	1,311.218	46.9	20,113.953	48.5	15.34
Közép „	20.797	0.7	5,907.233	14.2	284.06
Nagy „	3.977	0.2	12,948.920	31.2	3,255.48
Összesen	2,795.885	100.0	41,520.278	100.0	14.85

A birtokmegoszlás, miként ez adatok mutatják, nem egyenletes. Túlteng a törpe- és kigazdaság, míg a közép- és nagybirtok az összes gazdaságoknak még 10 százalékát sem teszi. Még kirívóbb az ellentét, ha az egyes gazdaságokhoz tartozó területet vesszük vizsgálat alá, mert akkor a kerek számban 24.000 közép- és nagygazdaságra az összes területből több mint 45⁰/₀ esik s ebből is a nagybirtok majdnem 32⁰/₀-ot foglal el. Legtöbb országban az aránytalanság nem olyan nagy mint nálunk s a törpe és kiskirtokok nagy számával szemben ezek területe is nagyobb, mint a többi birtokcsoporté.

Geográfiai vidékenként tekintve a gazdaságok számát s azok területét, az alábbi táblázatok nyújtanak felvilágosítást: (l. 34. és 35. oldalakat.)

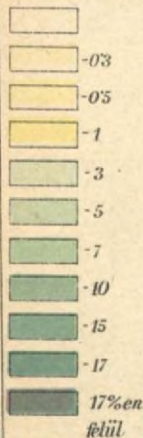
A gazdaságok száma és területe között fenálló s kategóriák szerint feltűnő nagy egyenlőtlenséget mindjárt másképen tekintjük, ha a gazdaságok területét művelési áganként vesszük vizsgálat alá. Ekkor ugyanis kitűnik, hogy a két alsó csoportba tartozó birtokok az ország legjobb területén helyezkedtek el s míg náluk

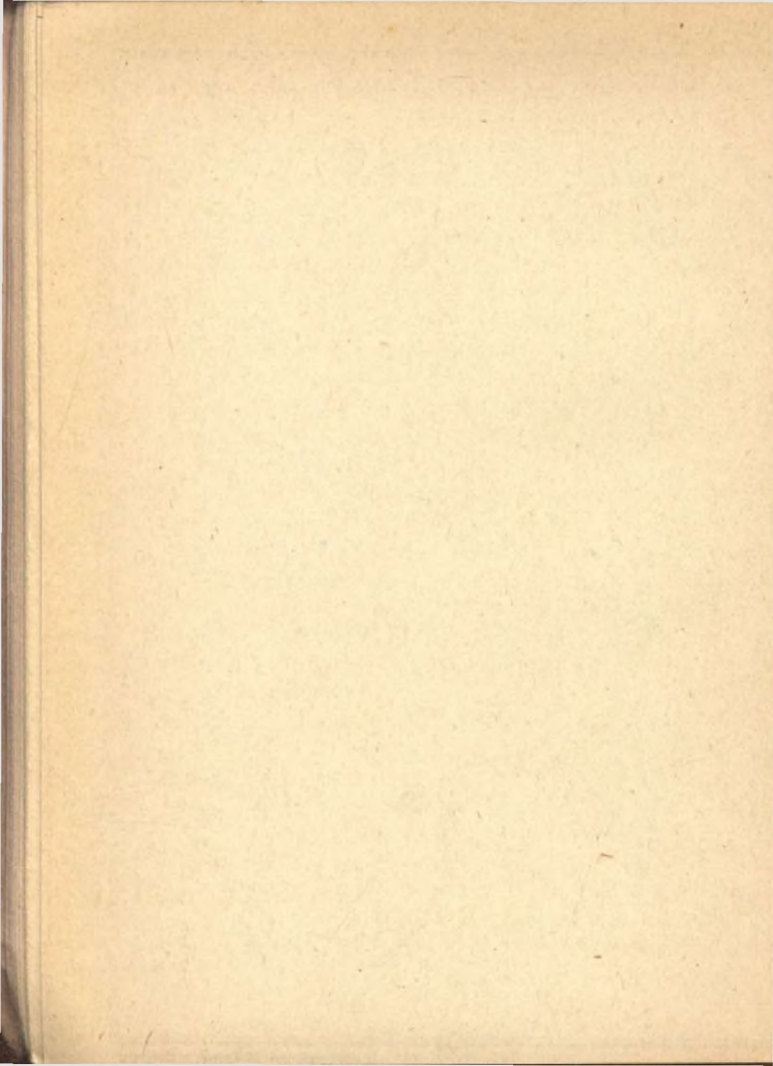

**A HITBIZOMÁNYI BIRTOKOK AZ ÖSSZES TERÜLET
% ÁBAN AZ ELŐBBIEK SZÁNTÓFÖLD-KERT
ÉS RÉTTERÜLETE %-ÁNAK SZÁMSZERŰ**

FELTÜNTETÉSÉVEL

Az összes területről jut a
hitbizományi birtokokra:

a legértékesebb szántóflöd az összes terület 60⁰/₀-át is meghaladja, a közép és nagy gazdaságoknál a szántóflöd az összes területnek még $\frac{1}{3}$ -át sem éri el. Viszont azonban, ha nem általános közgazdasági nézőpontból, hanem a magyarság szempontjából vizsgáljuk a birtokmegoszlás adatait, nem lehet elhallgatnunk, hogy egyes vidékeken az aránylag elég kedvező országos átlag mellett, a birtokmegoszlás a kis és törpegazdaságok rovására meglehetősen aránytalan. A túlnyomóan magyar anyanyelvű területeken vannak olyan vármegyék, melyekben a kisbirtok a nagy üzemek mellett óriási módon háttérbe szorul, így Fejér, Somogy, Heves stb. vm.-b n. S még az ú. n. tipikusan kisbirtokos vidékeken is (Királyhágón inneni- és túli hegyvidék) a vegyes anyanyelvű vármegyék birtokmegoszlása sokkal kedvezőtlenebb a kisbirtokra, mint a tisztán nemzetiségi vármegyéké. S ez az oka aztán annak a feltűnő jelenségnek, mely az 1900-as népszámlálási eredmények és a birtokstatisztika egybevetéséből kitűnik, hogy a magyar lakosságnak csak 12.1⁰/₀-a, a tótságnak 14.2⁰/₀-a s az oláhoknak 16.7⁰/₀-a volt földbirtokos, vagy világosabban szólva, hazánkban 1900-ban minden nyolcadik magyarnak, hetedik tótnak és hatodik oláhnak volt földbirtoka. Ezt a körülményt csak kevésbé enyhítheti az a tudat, hogy viszont a birtokok terjedelmét tekintve a magyarság kezén sokkal nagyobb földterület volt, mint a nemzetiségeken ; a földbirtokban az igazi nemzeti erőt valóban a magyarság képviselte s a nemzeti vagyonnak a földbirtokból reá eső része több mint kétszerese a nemzetiségek kezében levő földbirtoknak.

A gazdaságok területét művelési áganként az alábbi összeállítás mutatja : (l. 36. és 37. oldal.)

1. A gazdaságok száma földrajzi vidékek szerint :

Földrajzi vidékek	A gazdaságok száma					
	Törpe	Kis	Közép	Nagy	Összesen	%
Alföld	389.939	318.619	8.376	1.053	717.987	25.7
Kis-Alföld	87.479	56.144	1.193	264	145.080	5.2
Dunántúli dombvidék ..	194.832	143.888	1.564	760	341.044	11.9
Drávántúli dombvidék..	142.441	174.424	501	105	317.471	11.4
Mátra-Bükk vidék	73.938	47.560	1.289	310	123.097	4.4
É. Ny.-i felföld	91.935	86.360	1.239	213	179.747	6.4
É. K.-i felföld	122.213	123.483	2.203	489	248.388	8.9
Királyhágóninnyi hegyv.	139.462	116.868	1.304	399	258.033	9.2
Királyhágóntúli hegyv. .	217.654	243.872	3.129	385	465.040	16.9
Összesen	1,459.893	1,311.218	20.798	3.978	2,795.887	100.0
%	52.2	46.9	0.7	0.2	100.0	—

2. A gazdaságok területe kataszteri holdakban földrajzi vidékek szerint :

Földrajzi vidékek	Törpe	Kis	Közép	Nagy	Összesen	%
	gazdaságok területe kat. holdakban					
Alföld	559.667	5,924.374	2,232.841	3,270.613	11,987.495	28.8
Kis-Alföld	136.618	971.291	313.982	923.845	2,345.736	5.6
Dunántúli domb- vidék	330.933	2,056.250	549.639	2,364.432	5,301.254	12.8
Drávántúli dombv.	334.530	2,113.799	141.341	480.416	3,070.086	7.4
Mátra-Bükk vidék ..	112.777	713.661	439.524	812.847	2,078.809	5.0
É. Ny.-i Felföld ..	180.067	1,234.750	375.748	776.763	2,567.328	6.2
É. K.-i Felföld ...	223.719	1,813.349	596.132	1,700.843	4,334.043	10.4
Királyhágón innyi hegyvidék	260.842	1,524.544	406.570	1,493.856	3,685.812	8.9
Királyhágóntúli hegyvidék	411.019	3,761.935	851.456	1,125.305	6,149.715	14.9
Összesen ...	2,550.172	20,113.953	5,907.233	12,948.920	41,520.278	100.0
%	6.1	48.5	14.2	31.2	100.0	—

A gazdaságok területét művelési ágankint az alábbi összeállítás mutatja :

Földrajzi vidékek	Szántó-föld	Kert	Rét	Szőlő	Legelő	Erdő	Nádas	Termékletlen	Összesen
	területe kataszteri holdakban								
Törpe gazdaságok									
Alföld	375.716	42.637	30.745	61.572	13.779	3.940	1.647	29.631	559.667
Kis-Alföld	94.443	6.670	9.166	15.442	2.277	3.270	356	4.994	136.618
Dunántúli dbv.	198.200	19.639	32.335	51.276	6.316	11.552	296	11.319	330.933
Drávántúli dbv.	183.855	8.723	70.064	14.656	20.649	29.319	5	7.259	334.530
Mátra-Bükk vd.	74.239	10.704	10.728	6.688	3.964	1.217	28	5.209	112.777
É. Ny.-i Felföld	122.725	9.018	27.526	3.551	8.557	4.300	24	4.366	180.067
É. K.-i Felföld	137.191	17.693	44.603	5.218	9.289	2.484	26	7.215	223.719
Királyh. in. hv.	170.803	24.651	34.500	7.741	9.387	3.463	198	10.099	260.842
Királyh. túli hv.	235.150	33.121	92.014	8.446	18.114	11.796	156	12.222	411.019
Magyar birod. ...	1,592.322	172.856	351.681	174.590	92.332	71.341	2.736	92.314	2,550.172
Kis gazdaságok									
Alföld	4,787.719	97.285	540.860	105.441	218.400	52.484	19.882	102.303	5,924.374
Kis-Alföld	778.361	12.889	96.107	20.922	22.930	22.703	3.277	14.102	971.291
Dunántúli dbv.	1,457.912	45.237	247.043	92.405	58.724	123.596	2.262	29.071	2,056.250
Drávántúli dbv.	1,165.671	40.889	472.227	47.770	138.294	218.527	31	30.390	2,113.799
Mátra-Bükk vd.	512.970	16.265	98.444	9.755	31.551	27.992	490	16.194	713.661
É. Ny.-i Felföld	804.958	21.364	194.987	5.812	110.120	79.390	120	17.999	1,234.750
É. K.-i Felföld	1,050.498	43.236	462.586	9.394	129.806	86.830	469	30.530	1,813.349
Királyh. in. hv.	1,014.323	62.885	266.540	19.295	79.804	56.058	1.466	24.173	1,524.544
Királyh. túli hv.	1,918.204	106.171	1,122.861	27.988	283.611	250.242	1.591	51.267	3,761.935
Magyar birod. ...	13,490.616	426.221	3,501.655	338.782	1,073.240	917.822	29.588	316.029	20,113.953

Földrajzi vidékek	Szántó-föld	Kert	Rét	Szőlő	Legelő	Erdő	Nádas	Termékletlen	Összesen
	területe kataszteri holdakban								
Közép gazdaságok									
Alföld	1,516.647	11.059	236.052	11.551	259.580	113.622	14.543	69.787	2,232.841
Kis-Alföld	237.872	2.231	27.837	1.048	20.946	14.755	1.083	8.210	313.982
Dunántúli dbv.	339.902	4.617	46.666	4.277	62.297	78.317	1.312	12.251	549.639
Drávántúli dbv.	46.243	1.572	21.181	2.661	9.115	57.241	—	3.328	141.341
Mátra-Bükk vd.	227.660	3.659	40.950	1.954	62.428	89.105	810	12.958	439.524
É. Ny.-i Felföld	218.151	4.290	25.989	548	38.893	78.283	37	9.557	375.748
É. K.-i Felföld	267.688	6.281	53.803	1.642	68.969	181.234	261	16.254	596.132
Királyh. in. hv.	223.891	3.210	40.319	2.738	53.054	72.580	1.526	9.252	406.570
Királyh. túli hv.	302.060	13.686	131.958	5.288	121.873	260.469	1.840	14.282	851.456
Magyar birod. ...	3,380.114	50.605	624.755	31.707	697.155	945.606	21.412	155.879	5,907.233
Nagy gazdaságok									
Alföld	1,535.552	9.850	262.374	5.923	519.283	733.858	33.782	169.991	3,270.613
Kis-Alföld	340.231	2.735	89.878	1.076	97.832	288.545	6.042	97.506	923.845
Dunántúli dbv.	972.803	8.469	166.770	4.713	300.475	732.663	18.717	159.822	2,364.432
Drávántúli dbv.	56.731	1.267	24.776	2.297	28.692	358.287	33	8.333	480.416
Mátra-Bükk vd.	257.261	3.162	57.896	1.385	107.651	362.338	1.696	21.458	812.847
É. Ny.-i Felföld	166.591	3.346	29.855	462	72.731	483.958	270	19.550	776.763
É. K.-i Felföld	286.372	6.113	102.715	1.257	211.143	1,042.722	489	50.032	1,700.843
Királyh. in. hv.	372.383	4.140	79.089	1.920	184.222	817.766	3.438	30.898	1,493.856
Királyh. túli hv.	166.058	7.674	81.037	2.382	169.815	663.034	2.503	32.802	1,125.305
Magyar birod. ...	1,153.982	46.756	894.390	21.415	1,691.844	5,483.171	66.970	590.392	12,948.920

A táblázathoz helyszűke miatt részletes magyarázatot nem adhatunk, olvasóink figyelmét azonban felhívjuk a csatolt szemléltető térképekre.

A földbirtok **tulajdonképeni viszonya** az idők folyamán nagy változáson ment keresztül. Az eredetileg közös birtok csak lassan-lassan ment át magántulajdonba, sőt bizonyos esetekben a közösség fentartását fontos állami-, egyházi-, kulturális-, politikai- és családi szükségesség parancsolta. Így maradtak ránk az ú. n. **kötött birtokok**, melyek forgalmi korlátozás alá esnek. Ezekkel szemben állanak aztán a szabadforgalmú birtokok, melyek bármikor eladhatók. Az előbbi birtokokról napjainkban különösen sokszor esik szó, azért ismertetésüket nemcsak politikai, de gazdaság-társadalmi jelentőségüknél fogva is szükségesnek tartjuk.

Az 1910. évi birtokstatisztika szerint a kötött birtokok területét művelési áganként, szembeállítva az összes birtokok területével, az alábbi összeállítás mutatja :

Művelési ágak	összes terület	korlátolt forg. birtokok területe	%
		kat. holdakban	
Szántóföld	23,276.347	2,375.963	10.2
Kert	748.845	58.235	7.8
Rét	5,751.625	757.251	13.2
Szőlő	576.493	17.766	3.1
Legelő	7,392.869	4,400.105	59.5
Erdő	15,617.380	9,943.744	63.7
Nádas	146.058	51.326	35.1
Terméketlen	2,676.710	1,769.561	66.1
Összesen	56,186.327	19,373.951	34.5

Ez egyszerű szembeállításból is nyilvánvaló, hogy a kötött birtok mindössze 34.5%-ot von el az ország földjéből; a legértékesebb terület, a szántóföld, csupán 10.2%-ot tesz ki, a majdnem 60%-os legelő és 63%-ot jóval meghaladó erdőség pedig gazdaságilag legjobban ez alakban hasznosítható; a legtöbb kötött birtok a hitbizományi és holtkézi birtokok egy csekély töredékének leszámításával, köz és kulturális célokat szolgál s végül e birtokok szántóföldjének több mint felét (54%) már 1900-ban bérlet útján értékesítették. Földrajzi vidékenként és törvényhatóságoként a kötött birtokok eloszlásáról a csatolt térkép ad kellő tájékoztatást.

Jelleg szerint tekintve a korlátolt forgalmú birtokokat, kitűnik, hogy ezek területének több mint harmadát (34.2%) a községi, városi stb. birtokok foglalják el 6.6 millió holddal; a közbirtokossági földekre 19.9% (3.8 millió hold jut); 16.5% esik a kincstári birtokokra (2.5 millió hold), 12.9% a több mint 2.5 millió holdat elfoglaló egyházi birtokokra s ugyancsak 12.2%-ot foglalnak el a 2.4 millió hold terjedelmű hitbizományok. Érdekes, hogy a 12%-ot meghaladó területű szántóföldeknek $\frac{2}{3}$ része (37.8+28.8%) 1.6 millió holddal az egyházi birtokokra és hitbizományokra esik, 4.4%-ot tesznek ki a vallás és tanulmányi alapok birtokai (104 ezer hold), míg 16%-on felüli szántófölddel a községek, városi és vármegyei törvényhatóságok rendelkeznek. A legelők legnagyobb hányada 3.3 millió hold a községek és közbirtokosságok tulajdona (41.6+34.8%). Az erdőségek legnagyobb birtokosai a községek 25.7%-kal (3.1 millió hold), míg 2.6 millió holddal (25.7%) a kincstár, 1.9 millió holddal (19.1%) a közbirtokosságok

rendelkeznek. A hitbizományok erdőállománya szintén meghaladja a millió holdat ($1.02 = 10.2\%$) s ugyancsak közeljár ehhez a számhoz az egyházak erdőbirtoka 0.9 millió holddal (9.4% .)

E birtoktestek földrajzi eloszlását tekintve, a kincstári birtokok legnagyobb zöme, mint erdő- és legelőgazdaság a nemzetiségi vidékeken fekszik; (Máramaros vm. 525 ezer, Krassó-Szörény 377 ezer, Temes 154 ezer, Hunyad 148, Lika Korbáva 274 ezer holddal stb. Az ÉNy-i Felföldön Liptó 116 és Zólyom 158, a K-in Ung 190 ezer holddal vezet.) A Dunántúli dombvidéken Komárom és Veszprém, az Alföldön Bács-Bodrog és Pest vm.-ben vannak nagyobb terjedelmű kincstári birtokok.

A községi birtokok klasszikus földje a Királyhágón-túli hegyvidék s a Drávántúli dombvidék. E két vidéken a községek vagyonának több mint $\frac{2}{3}$ része ingatlan. Az Alföldön a törvényhatósági jogú városoknak van legtöbb földje (Debreczen 84.561, Szeged 65.856, Szabadka 44.118, Kecskemét 37.301 stb. Budapest földbirtoka is meghaladja a 11 ezer holdat.)

A vallás és tanulmányi alap birtokainak legnagyobbja Temes vm. területén fekszik (40.528 h.); Tolnában 29.872, Hajduban 20.719, Pest vm.-ben 18.964 s Veszprém vm.-ben 15.484 hold birtokkal rendelkezik.

Az egyházi birtokok legnagyobb része kevés kivétellel azon vármegye területén fekszik, melyben az illető javadalmas (püspökség, káptalan, apátság stb.) székhelye van.

A hitbizományi birtokok 32.3% -a 763.194 holddal a Dunántúli dombvidéken fekszik, 21% -a, 494.746

hold az Alföldön, 15.9⁰/₀ a Kis Alföldön, 13.9⁰/₀-a az Északkeleti-Felföldön foglal helyet, a többi 18⁰/₀ az ország többi részén oszlik el. Népesedési és közgazdasági szempontból súlyosan esik a latba, hogy e birtokok szántóföldjének legnagyobb tömege hazánk legkultúraltabb vidékeire esik (Dunántúlra 36⁰/₀, az Alföldre 27.9⁰/₀, a Kis-Alföldre 28.3⁰/₀.) Somogy, Sopron, Zala, Baranya vármegyékben egész járásokat foglalnak el a hitbizományok s 10 vármegyében az összes terület 10⁰/₀-át is meghaladják (Bereg 36.6⁰/₀, Sopron 27.6, Moson 20.9, Gömör és Kishont 18.3, Somogy 17.4, Baranya 16.5, Zala 14.0, Csongrád 12.8, Tolna 12.5, Pozsony 12⁰/₀.)

Mint kuriózumot megemlítjük, hogy 100 ezer holdnál nagyobb területű hitbizományunk 5 van, u. m. a herceg Esterházy-féle (402.820 hold, vagyis nagyobb mint Esztergom és Ugocsa megye együtt), a gróf Schönborn-féle (240.858), a herceg Coburg-Gothai (147.296), a Frigyes főhercege (145.476) és a herceg Festetich-féle 131.347 kat. holddal.

A közbirtokosságok földjének legnagyobb hányadát a közös célokat szolgáló legelő- és erdőbirtokok alkotják (34.8, illetve 19.1⁰/₀) s közülök a legnagyobbak az erdélyi vármegyékben (Csík, Hunyad 200 ezren felüli birtokkal), Máramarosban, Zemplén, Árva és Trencsén vármegye területén fekszenek.

Dr. Kemény György.